

## ITALIYADA UYG'ONISH DAVRI

Asqarov Azimjon Odiljon o'g'li

Tarix fani o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7225197>

Milodiy 14-asrning oxirlarida italyan mutafakkirlari yangi davrda yashayotganliklarini e'lon qilishdi. Yovvoyi, ma'rifatsiz "O'rta asrlar" tugadi, deyishdi; yangi davr ta'lim va adabiyot, san'at va madaniyatning "rhynascita" ("qayta tug'ilishi") bo'ladi. Bu endi Uyg'onish davri deb ataladigan davrning tug'ilishi edi.

Asrlar davomida olimlar Italiya Uyg'onish davri ("qayta tug'ilish" degan ma'noni bildiruvchi boshqa so'z) aynan shunday sodir bo'lganligi haqida kelishib oldilar: 14-17-asrlar orasida dunyo va undagi insonning o'rniga yangi, zamonaviy ko'rinish eski, qoloq ko'rinish o'rnini egalladi. Aslida Uyg'onish davri (Italiya va YEvropaning boshqa qismlarida) ancha murakkab edi: birinchidan, biz Uyg'onish davri deb ataydigan davr ko'p jihatdan undan oldingi davrdan unchalik farq qilmagan. Biroq, Uyg'onish davri deb ataladigan ko'plab ilmiy, san'at va madaniy yutuqlar umumiy mavzularga, xususan, inson o'z koinotining markazi ekanligi haqidagi gumanistik e'tiqodga ega.

XV asrda Italiya Yevropaning boshqa joylaridan farqli edi. U mustaqil shahar-davlatlarga bo'lingan bo'lib, ularning har biri o'ziga xos boshqaruv shakliga ega edi. Italiya Uyg'onish davri boshlangan Florensiya mustaqil respublika edi. Bu, shuningdek, bank va savdo poytaxti va London va Konstantinopoldan keyin Yevropaning uchinchi yirik shahri edi. Florentsiyalik boylar o'zlarining pullari va kuchlari bilan faxirlanib, san'atkorlar va ziyolilarning homiylari yoki tarafdorlari bo'lishdi. Shunday qilib, shahar Yevropa va Uyg'onish davrining madaniy markaziga aylandi.

Elitaning bu badavlat vakillarining homiyligi tufayli Uyg'onish davri yozuvchi va mutafakkirlari o'z kunlarini aynan shu maqsadda o'tkaza oldilar. O'zlarini oddiy ish yoki monastir zohidligiga bag'ishlash o'rniga, ular dunyoviy lazzatlardan bahramand bo'lishlari mumkin edi. Ular Italiya bo'ylab sayohat qilib, qadimiy xarobalarni o'rganib, yunon va rim matnlarini qayta kashf etishdi.

Uyg'onish davri olimlari va faylasuflari uchun Qadimgi Yunoniston va Qadimgi Rimdagi bu klassik manbalarda katta hikmat bor edi. Ularning dunyoviyligi, jismoniy go'zallikni tushunishi, ayniqsa, insoniyat yutuqlari va o'zini namoyon qilishga urg'u berishlari Italiya Uyg'onish davrining yetakchi intellektual tamoyilini tashkil etdi. Bu falsafa "gumanizm" nomi bilan mashhur.

Gumanizm odamlarni qiziquvchan bo'lishga undadi va savol donolikni oldi (ayniqsa, o'rta asrlar cherkovining donoligi). Shuningdek, u yerdagi

muammolarni hal qilish uchun odamlarni tajriba va kuzatishlardan foydalanishga undadi. Natijada, Uyg'onish davrining ko'plab ziyolilari tabiat va jismoniy dunyo qonunlarini aniqlash va tushunishga harakat qilishdi.

Uyg'onish davri rassomi Leonardo Da Vinchi samolyotlardan tortib suv osti kemalarigacha bo'lgan ob'ektlarning batafsil ilmiy "tadqiqotlarini" yaratdi. U shuningdek, inson anatomiyasi bo'yicha kashshof tadqiqotlar yaratdi.

Xuddi shunday, olim va matematik Galileo Galiley ham tabiat qonunlarini birin-ketin tadqiq qildi. Masalan, bino tomidan har xil o'lchamdagi to'plarni tashlab, u barcha jismlar bir xil tezlanish tezligida tushishini isbotladi. U, shuningdek, kuchli teleskop qurdi va undan Yer va boshqa sayyoralar Quyosh atrofida aylanishini va diniy idoralar da'vo qilganidek, aksincha emasligini ko'rsatish uchun foydalangan. (Buning uchun Galiley hibsga olindi va qiynoqlar va o'lim bilan tahdid qilindi, lekin u rad etishdan bosh tortdi: "Bizga his-tuyg'ular, aql ato etgan Xudo bizni ulardan foydalanishni rad etishni niyat qilganiga ishonmayman", degandi u ).

Biroq, ehtimol, Uyg'onish davrining eng muhim texnologik rivojlanishi Italiyada emas, balki 15-asrning o'rtalarida Iogannes Gutenberg harakatlanuvchi turdagi mexanik bosma mashinasini ixtiro qilgan Germaniyada sodir bo'ldi. Birinchi marta kitoblarni va shuning uchun bilimlarni keng foydalanish mumkin bo'ldi.

Uyg'onish davri san'ati: Mikelanjeloning "David", Leonardo da Vinchining "So'nggi kechki ovqat", Sandro Botticelli "Veneraning tug'ilishi" va boshqalar. Italiya Uyg'onish davrida san'at hamma joyda edi (Mikelanjeloning "Dunyo yaratilishi"ga qarang Sistina shiftiga chizilgan) Florensiyadagi Medicilar oilasi kabi homiylar katta va kichik loyihalarga homiylik qilishdi va muvaffaqiyatli rassomlar o'z-o'zidan mashhur bo'lishdi.

Uyg'onish davri rassomlari va me'morlari o'z ishlarida ko'plab insonparvarlik tamoyillarini qo'llaganlar. Misol uchun, me'mor Filippo Brunelleschi klassik Rim me'morchiligining elementlarini - shakl, ustunlar va ayniqsa mutanosiblikni o'z binolariga qo'llagan. Florensiyadagi Santa Mariya del Fioreda u qurgan ajoyib sakkiz burchakli gumbaz muhandislik g'alabasi edi - uning kengligi 144 fut, og'irligi 37 000 tonna va uni qo'llab-quvvatlovchi ustunlari yo'q edi - estetik jihatdan ham.

Brunelleschi, shuningdek, chiziqli istiqboldan foydalangan holda bo'yash va bo'yash usulini ixtiro qildi. Ya'ni, u rasmga qaraydigan odamning nuqtai nazaridan qanday bo'yash kerakligini aniqladi, shunda bo'sh joy ramka ichiga tushib ketganday tuyuldi. Arxitektor Leon Battista Alberti o'zining Della Pittura (Rasm to'g'risida) risolasida chiziqli istiqbol tamoyillarini tushuntirib berganidan so'ng, u deyarli barcha Uyg'onish davri rasmlarining eng ajoyib elementlaridan biriga aylandi. Keyinchalik ko'plab rassomlar tekis tuvalda uch o'lchovli makon

illyuziyasini yaratish uchun chiaroscuro deb nomlangan texnikadan foydalanishni boshladilar.

Florensiyadagi San-Marko cherkovi va monastiridagi freskalar rassomi Fra Anjelikoni italiyalik rassom va me'mor Vasarining "Rassomlar hayoti" asarida "kamyob va mukammal iste'dod" deb atagan. Rafael, Titian va Giotto kabi Uyg'onish davri rassomlari va Donatello va Lorenzo Giberti kabi Uyg'onish davri haykaltaroshlari kelajak rassomlarining avlodlarini ilhomlantiradigan san'atni yaratdilar.

Italiya Uyg'onish davrining oxiri. 15-asrning oxiriga kelib, Italiya birin-ketin urushlar tufayli parchalanib ketdi. Angliya, Fransiya va Ispaniya qirollari Rim papasi va Muqaddas Rim imperatori bilan birgalikda boy yarim orolni nazorat qilish uchun kurashdilar. Shu bilan birga, janjal va korruptsiya bilan to'lib-toshgan katolik cherkovi dissidentlarga qarshi shafqatsiz kurashni boshladi. 1545 yilda Trent kengashi rasman Rim inkvizitsiyasini tashkil etdi. Bunday sharoitda insonparvarlik bid'atga o'xshardi. Italiya Uyg'onish davri tugadi.

#### **Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:**

1. Rasulova N. Yevropa Uyg'onish davri madaniyati va uning asosiy xususiyatlari. T.: O'zbekiston, 2019.
2. Satorov M.M. YEvropa Uyg'onish davrining daholari: Leonardo da Vinchi, Rafael, Mikelanjelo va boshqalar. Jizzax: Sangzor, 2021.
3. Юсупова А. А. (2021). Эпоха Возрождения. Знание. Понимание. Умение, (3), 199-203.